

Mato Lovrak kao dramski pedagog u knjižici "O uvježbavanju dječijih priredaba"

Žitnik, Kristina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:094995>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

KRISTINA ŽITNIK

DIPLOMSKI RAD

MATO LOVRAK KAO DRAMSKI PEDAGOG U
KNJIŽICI „ O UVJEŽBAVANJU DJEČJIH
PRIREDABA“

Zagreb, rujan 2020.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

DIPLOMSKI RAD

Ime i prezime pristupnika: Kristina Žitnik

Tema završnog rada: Mato Lovrak kao dramski pedagog u knjižici „O uvježbavanju dječjih priredaba“

Mentor: prof. dr. sc. Diana Zalar

Zagreb, rujan 2020.

Sadržaj :

SAŽETAK.....	4
SUMMARY	5
1. UVOD	6
2. O MATI LOVRAKU	7
2.1. Lovrakova obitelj	8
2.2. Lovrakovo djetinjstvo i mladost	8
2.2. Učiteljski poziv	9
2.3. Učiteljska obitelj	10
2.4. Lovrak i kazalište.....	11
3. O UVJEŽBAVANJU DJEČJIH PRIREDABA	13
3.1. Lovrak kao dramski pedagog.....	15
3.1.1. Predstava izvođena bez pozornice	16
3.1.2. Predstava izvođena na pozornici.....	17
3.1.3. Dječja pozornica i pozornica za djecu.....	17
3.1.4. Primjeri dobro izvedenih predstava	18
3.1.5. Primjeri loše izvedenih predstava	19
4. LOVRAKOVI SAVJETI ZA IZVOĐENJE DOBRE PREDSTAVE	20
4.1. Primjeri Lovrakovih igrokaza	21
5. PEDAGOŠKI ZNAČAJ LOVRAKOVIH DJELA.....	23
6. MATO LOVRAK DANAS	24
6.1. Lovrakovi dani kulture i Lovrakov centar	25
7. ZAKLJUČAK.....	26
8. LITERATURA.....	27
Izjava o samostalnoj izradi rada	28

SAŽETAK

U ovom radu Mato Lovrak se razmatra kao dramski pedagog. Opisan je njegov životni put od djetinjstva pa sve prema učiteljskoj karijeri. Ističe se knjižica „O uvježbavanju dječjih priredaba“ koju je napisao kako bi savjetovao mlade učitelje o što uspješnijim izvedbama školskih predstava u kojima glume djeca. Promatra se Lovrakov odnos prema kazalištu, ali i prema „malim glumcima“ kako ih on naziva. Kako Lovrak teži čistoći kazališne terminologije objašnjena su i dva pojma koje autor razlikuje, a to su „dječja pozornica“ i „pozornica za djecu“. U radu se mogu pronaći primjeri dobro izvedenih predstava, ali i onih loše izvedenih na koje je naišao autor ili je sam sudjelovao u njihovoj pripremi. Na temelju tih primjera Lovrak daje savjete za izvedbu dobre i kvalitetne predstave koju može smisliti svaki učitelj ili odgojitelj. Neupitan je i pedagoški značaj Lovrakovih djela koja pomažu u odgoju i obrazovanju djece i toliko godina nakon Lovrakove smrti.

Ključne riječi: Mato Lovrak, dramski pedagog, kazalište, dječja pozornica, pozornica za djecu, pedagoški značaj Lovrakovih djela

SUMMARY

In graduate thesis Mato Lovrak is being assessed as a drama educator. His life journey, from his childhood to his teaching career, is described here. The most important is a book called "O uvježbavanju dječjih priredaba". Lovrak wrote this book to educate young teachers on how to make successful school plays with child actors. Lovrak's attitude towards theatre and "little actors", as he calls them, is also seen in this essay. Since Lovrak aspires to purity of theatre terminology, two crucial topics are being explained by the author - "children's stage" and "stage for children". In the book you can find examples of well performed plays, but also bad ones, even those directed by Lovrak himself. Based on these examples, Lovrak gives advice on how to make good quality plays which every teacher and educator can come up with. Educational purpose of Lovrak's work, which helps upbringing and education of children, is unquestionably important even after his death so many years ago.

Key words: Mato Lovrak, drama educator, theatre, children's stage, stage for children, educational purpose of Lovrak's work

1. UVOD

Vjerujem da nema osobe koja se barem jedanput tijekom svog školovanja nije susrela sa barem jednim djelom koje je napisao naš istaknuti hrvatski književnik Mato Lovrak. Osim što je zapamćen kao darovit književnik čija su djela dosegla svjetsku slavu, Lovrak je prije svega bio učitelj. U svojoj učiteljskoj karijeri veliku pozornost je posvećivao djeci i kazalištu, koje je, mogli bismo reći bilo njegova druga ljubav. Svoje redateljsko iskustvo zapisao je i objavio 1950. godine u knjižici „O uvježbavanju dječjih priredaba“. U knjižice se nalaze naslovi i opisi predstava koje priređuje Lovrak zajedno sa učenicima koji su polazili razrede u kojima je Lovrak predavao. Navode se brojni detalji samih uvježbavanja te su dati savjeti kako bi trebala izgledati dobra i kvalitetna kazališna izvedba u kojoj glume djeca, ali i kakve moraju biti dječje predstave u kojima glume odrasli. „Mislimo da ništa bolje nije napisano na tu temu i Lovrakova bi knjižica vjerojatno doživjela mnoga izdanja da ju nisu potisnula moderna radio-drama i osobito televizija s novim ljudima.“ (Kolar-Dimitrijević, 2012, str.139)

2. O MATI LOVRAKU

Mato Lovrak istaknuti je hrvatski književnik i pedagog sa učiteljskom diplomom rodom iz Velikog Grđevca pokraj Bjelovara. Rođen je krajem 19. stoljeća. Njegov otac zvao se Matko, a majka Ana rođ. Srbić. Pučku školu polazio je u rodnom Velikom Grđevcu, nižu gimnaziju u Bjelovaru i Učiteljsku školu u Zagrebu. Kao učitelj, često je mijenjao svoja radna mjesta. Tijekom života napisao je i objavio brojne romane za djecu i odrasle, pripovijetke te pedagoške članke. Njegova djela prevedena su na više stranih jezika (češki, njemački, poljski, mađarski, slovenski, albanski i dr.). Vrijeme njegova djelovanja često se naziva Lovrakovo doba. Ženio se dva puta te u drugom braku sa suprugom Zoricom dobio djevojčicu Đurđicu. Zorica i Mato Lovrak umrli su iste 1974. godine.

2.1. Lovrakova obitelj

Mato Lovrak bio je jedan od osmero djece Matka i Ane Lovrak, od kojih je četvero umrlo od dječjih zaraznih bolesti koje u ono doba nisu bile izlječive. Otac Matko (Sirova Katalena, 1857. – Veliki Grđevac, 1941.) bio je krojački obrtnik. Već kao mladić odlazi u Veliki Grđevac gdje se bavio prodajom šivane odjeće po sajmovima. Uspješno proširuje posao te u selu gradi kuću. Postaje još uspješniji kada s gostioničarem Dobovićem izgradi novu ciglanu na ulazu u Veliki Grđevac. Nakon toga se bavio prodajom cigle, pa je tako lakše školovao svoja četiri sina. Majka Ana, rođena Srbić bila je domaćica. Sva djeca iz Lovrakove obitelji stječu srednje obrazovanje.

Prvi i najstariji Matkov sin zvao se Franjo. Franjo je završio nižu gimnaziju u Bjelovaru i Učiteljsku školu u Zagrebu, no ne ostaje u toj službi već je imao gostionicu u Velikom Grđevcu.

Drugog sina Matko je nazvao Josip. Pohađao je i završio komercijalnu školu u Beču te je bio bankarski činovnik u Zagrebu.

Po uzoru na starijeg brata, Mato Lovrak također završava nižu gimnaziju u Bjelovaru i Učiteljsku školu u Zagrebu te se bavi učiteljskim poslom, a kasnije i književnošću te pedagogijom.

Najmlađi Matkov sin Stjepan- Stevo bio je trgovac, poslovođa i činovnik u Šumariji u Velikom Grđevcu.

2.2. Lovrakovo djetinjstvo i mladost

Mato Lovrak rođen je u Velikom Grđevcu pokraj Bjelovara 8. ožujka 1899. godine. „Već od najmlađih dana nosi u sebi visok stupanj senzibiliteta, naslijeđivši ga prvenstveno od

majke koja je vrlo osjećajna prema svojoj djeci i okolini, a posebno prema slabunjavu i osjetljivu sinu Mati.“ (Balaško, 2000, str.17)

Pučku školu polazio je u Velikom Grđevcu. Najranije djetinjstvo opisao je u romanu *Slamnati krovovi* (1963.). Autorica Kolar-Dimitrijević smatra kako je Lovrak opisivao djetinjstvo sa velikom ljubavlju kroz mnoga svoja djela jer ga je upravo taj najraniji period života oblikovao kao čovjeka i pisca „Lovrak od najmlađih školskih dana izražava bistrinu uma, moć zapažanja i lijepog opisivanja prirode i pojava koje ga okružuju. Ima dara za likovni izraz. Vrlo je osjećajan, u duši pravedan i ima smisla za doživljavanje lijepog.“ (Balaško, 2000, str.18)

Nižu gimnaziju polazio je u Bjelovaru. Taj dio školovanja opisuje u romanu *Gimnazijalac* (1969.). Zbog loših uvjeta za učenje Lovrak ponavlja jedan razred. „Mato je od najmlađih dana znao lijepo i interesantno pričati i pisati pa je stoga još paradoksalnije da je u prvom razredu gimnazije imao negativnu ocjenu iz hrvatskog jezika i druga tri predmeta-zemljopisa, prirodopisa i njemačkog jezika.“ (Balaško, 2000, str.20)

Nakon završetka niže gimnazije školovao se na Učiteljskoj školi u Zagrebu. Svoje školovanje opisao je u romanu *Preparandist* (1972.). Nakon završenog prvog tečaja Učiteljske škole doživio je početak Prvog svjetskog rata i brojne nedaće ratnog razdoblja. Mato Lovrak bio je mobiliziran, no ne na prvim linijama već je radio u pozadinskim službama. Po završetku rata završava pripravnički tečaj za mobilizirane učiteljske pripravnike te 1919. polaže ispit zrelosti s dobrim uspjehom. Njegove relativno slabe ocjene rezultat su teškog vremenskog razdoblja u kojem je živio.

2.2. Učiteljski poziv

Prvo učiteljsko radno mjesto Mato Lovrak dobio je u Kutini 24. listopada 1919. Radio je kao namjesni učitelj te je vodio 3.a razred u sedmogodišnjoj kutinskoj školi. Njegov razred bio je dječjački razred jer su djevojčice u to doba polazile školu odvojeno od dječaka. Upravo na svom prvom radnom mjestu priredio je svoju prvu predstavu sa školom djecom i napisao je da mu je to bilo najteže kao mladom učitelju jer nije imao nikakvo iskustvo u tom poslu. U prvoj predstavi sudjelovala su djeca iz raznih razreda po preporuci njihovih učitelja te su tako

probrana djeca „boljih“ roditelja. Dakako, odabir djece je bio loš jer nisu svi bili talentirani za glumu. „Svaki nastavnik mjerio je dječje sposobnosti svojim mjerilom, koje nije moralo biti pravilno. Jednom nastavniku bilo je dovoljno, ako je učenik okretno čitao. Drugome je bilo dosta, ako je učenik brzo i lako memorirao. Treći je prosuđivao sposobnost svog đaka po tome, što je taj hrabro nastupao pred razredom i recitirao duge pjesme.“(Lovrak, 1950, str.11).

Nezadovoljan radom drugih nastavnika u školi koji uglavnom diktiraju te traže od djece da napamet nauče ono što su zapisali, odlučio je da će on poučavati razgovaranjem te je to želio primjenjivati u svom radu već od 14.travnja 1920. kada je premješten u malu seosku školu u Ilovskom Klokovčevcu. U selu nedaleko rodnog Grđevca trebao je voditi razred s četrdesetero muške i ženske djece trećeg, četvrtog i petog razreda. Ni u ovoj školi nije uspio „poučavati razgovaranjem“ jer su djeca bila preplašena te nisu bila navikla na razgovor sa učiteljem. „On ulazi, a đaci se dižu kruto disciplinirano, bez životnog izraza na licu i pozdravljaju novog nastavnika čudno, monotono, „pjevujući“ neki pozdrav svi u jedan glas. Nastavnik odmah ulazi k njima između klupa i zapitkuje ih, želi s njima razgovarati, a oni sjede ukrućeni kao panjevi, kao od kamena isklesani. Lica nisu dječja, nisu mila, nisu prirodna.“ (Lovrak, 1950, str.15)

Nakon otprilike godine dana rada Lovrak je premješten u rodni Veliki Grđevac. Dobio je telegrafski premještaj „jer je poveo zapaženu akciju protiv pijenja rakije od koje je selo stradavalo i umjesto toga promovirao pčelarstvo. Djelovalo je dakle na prestrukturiranju gospodarstva, a krčmar i seljaci skloni rakiji bili su protivno ovoj Lovrakovoj akciji.“ (Kolar-Dimitrijević, 2012, str.35).

2.3. Učiteljska obitelj

Malo Lovrak je u svom rodnom mjestu bio ravnajući učitelj te se tada oženio Helenom (Jelenom) Majetić, no ona je umrla prilikom porođaja zajedno sa njihovim djetetom. Ovaj gubitak Lovraku je teško pao. Nakon što je 30. svibnja 1923. položio stručni ispit pred povjerenstvom postao je pravi učitelj. Njegov rad pratio je Josip Šterk, školski nadzornik. Kći Josipa Šterka, Zorica radila je kao učiteljica u obližnjem selu te se tako upoznala s Matom Lovrakom i postala njegova druga supruga. Autorica Kolar-Dimitrijević opisuje kako je

Lovrakova supruga bila vrlo uspješna osoba koja je i sama doživjela učiteljski poziv. Upravo zbog toga što je i ona bila učiteljica, lako je pratila Lovraka i njegov rad sa djecom. Pošto su bili učiteljska obitelj, Zoricu nisu otpustili iz službe zato što je bila udana.

Iz Velikog Grđevca, Mato Lovrak zajedno sa suprugom Zorom seli u Velike Zdenice gdje su oboje radili u istoj školi. Tamo se rodila i njihova kćer Đurđica. „Mato Lovrak ocjenjivan je s najboljim ocjenama tijekom rada u Velikom Grđevcu i u Velikim Zdenicima.“ (Kolar-Dimitrijević, 2012, str.41). Na vlastitu molbu premješten je u Državnu mušku školu kralja Aleksandra u Kustošiju u Zagreb. Tamo je proveo kraće vremensko razdoblje te je nakon toga preseljen u Narodnu dječju školu na Selskoj ulici.

Nakon sedam godina ponovo dobiva premještaj i to u Topusko. Tamo je premještena i njegova supruga Zora. Zbog intenzivnih borbi koje su se vodile na tom području Lovrak odlazi na duže bolovanje. Tada piše vlastitu molbu za premještaj u Zagreb u koji se vraća zajedno sa suprugom. U Zagrebu su radili u raznim školama u teškim uvjetima bombardiranja do kraja rata. Zora i Mato Lovrak umrli su 1974.godine.

2.4. Lovrak i kazalište

Već u ranim đačkim danima, Mato Lovrak ostvaruje prvi doticaj s kazalištem. „Njegovi prvi susreti s kazalištem dogodili su se u Velikom Grđevcu gdje su gostovale trećerazredne putujuće kazališne grupe koje su često izvodile improvizirani program na stranom jeziku.“ (Lončar, 2000, str.93). „Poznato je da se Lovrak uvijek zanimao kazalištem. Da je kao preparandist u Zagrebu često dolazio na predstave, da je sam napisao četrdesetak komada nejednake vrijednosti, od kojih je najviše sačuvano u Hrvatskom školskom muzeju.“ (Zalar, 2000, str.76)

Autorica Kolar-Dimitrijević (2012) piše kako je Lovrak već prvih dana svoje učiteljske djelatnosti pokazivao afinitet za organiziranje kazališnih predstava. Isticao je važnost

predstava i glume u odgojnom radu s djecom. „U svojoj učiteljskoj praksi Mato Lovrak je preko 27 godina vodio aktivnosti učenika u pripremanju školskih priredbi.“ (Lončar, 2000, str.95). Smatrao je da je pozornica govornica, jača od knjige, slike i pripovijedane riječi. Također, pozornica s dobrim programom Lovrak svrstava među prvorazredne odgojne pomoćne faktore. I sam spominje važnost scenskog odgoja u svojoj knjižici. „Tolika je potreba za dječjom pozornicom u svakoj školi i u svakom odgojnom zavodu, toliko je volje i razumijevanja od strane nastavnika i odgojitelja za taj posao, da se časopisi i knjižice s igrokazima za djecu kao i uputstva za organiziranje i uvježbavanje dječjih predstava traže upravo tako, kao što se traže priručnici za prirodopis, zemljopis, povijest, pa čitanka i računica.“ (Lovrak, 1950, str.8-9).

Kada je u Zagrebu 1946. otvoren tečaj za mlade odgojitelje na kojemu su dobili najnovije pedagoške upute te upute kako se uvježbavaju dječje priredbe, organizatorica tečaja pozvala je Lovraka da održi jedno predavanje. „Ona je tražila da to bude kao sutradan. Kako nisam toj molbi mogao udovoljiti u tako kratkom roku, odlučio sam napisati svoje bilješke, odlučio sam iznijeti svoje skice, sabrane u 27 godina neprekidne učiteljske službe u vezi s radom oko uvježbavanja dječjih predstava.“ (Lovrak, 1950, str.9-10). Upravo tako nastala je knjižica pod nazivom „O uvježbavanju dječjih priredaba“

3. O UVJEŽBAVANJU DJEČJIH PRIREDABA

Naslovnica knjige „O uvježbavanju dječjih priredaba“

Knjižica „O uvježbavanju dječjih priredaba“ nastala je 1947. godine. Nekoliko godina kasnije, točnije 1950. godine objavljena je kao samostalna knjižica čiji je urednik bio Josip Pavičić. Knjižica je doista mala i moglo bi se reći da stane u svaki džep. Širine je 10,2 cm, a dužine 14,2 cm. Približno odgovara formatu A6. Font kojim je pisana knjižica je Times New Roman. Tvrdi uvez knjižice krase ilustracije Cvjete Jeličić. Autorica ilustracije koristila je efektanu žuto-narančastu nijansu kombinirajući je sa okvirom od 2 cm koji prikazuje djecu kao glumce u dječjim priredbama. Ovaj podatak zaključujem na temelju kazališne zavjese kraj koje je autorica naslikala šestero djece. Knjižica se nekada prodavala po cijeni od 15,50 dinara, a danas je dostupna u nekim antikvarijatima i na aukcijama gdje doseže puno višu cijenu. Može se pronaći i u nekim knjižnicama diljem grada Zagreba gdje je jako dobro čuvana. Sastoji se od 75 stranica. Izdavač knjižice je Omladinsko izdavačko poduzeće „Novo Pokoljenje“ Zagreb. Natiskana je u štamparskom zavodu „Ognjen Prica“ u Zagrebu za

Pionirsko kazalište, kolo 2. svezak 1. Knjižica nema podnaslove već je pisana kao članak, barem tako navodi Mato Lovrak na samom početku knjižice. Kroz cijelu knjižicu Lovrak prepričava svoja iskustva sa djecom koju susreće kao učitelj te dječjim priredbama koje uvježbava sa svojim darovitim malim glumcima. Nadalje, navodi primjere dobrih i loših predstava koje je pogledao zajedno sa djecom. Autor daje svoje mišljenje i kratki osvrt o njima te savjetuje mlade učitelje kako biti što uspješniji, bolji i kvalitetniji u uvježbavanju predstava sa djecom. Spominje i kazališta za djecu koja su se počela osnivati u velikim gradovima, ali i narodna kazališta u Zagrebu, Osijeku i Splitu koja su u svoj repertoar uvrstila i kazališna djela namijenjena djeci.

Ova knjižica doista je izvanredan prikaz Lovrakove ljubavi prema književnosti, djeci i dramskom odgoju. Već tijekom prvog radnog iskustva naišao je na prepreku koju je žarko želio ispraviti. Tijekom prve predstave koju je priređivao njegovi kolege su birali učenike koji će sudjelovati u samoj predstavi. Tako Lovrak navodi da su bila odabrana samo djeca uglednijih roditelja kako bi se pokazala pred njima iako nisu imali nikakvog prirodnog talenta za glumu. Lovrak smatra da je prirodan razgovor između učitelja i učenika nešto najosnovnije što bi trebalo biti u svakoj školi te ako toga nema onda nema ni pravog metodičkog rada. Tvrdi da je za pomanjkanje glumaca među đacima kriv sam učitelj ili odgojitelj. Naime, Lovrak govori kako je došao raditi u selo Ilovski Klokočevac te je tamo sreo djecu koja nisu bila naviknuta na razgovor sa učiteljem. Pokušavao je na sve načine uspostaviti komunikaciju s tom djecom, no nikako mu nije uspijevalo. Svoje učenike usporedio je sa marionetskim lutkama. Uložio je veliki trud da bi od učenika dobio neku povratnu informaciju. Samo je jedna učenica bila hrabra i istupila te mladom učitelju rekla kako oni do sada u školi nisu tako učili ni razgovarali. „Prijašnji naš učitelj je nas ovako učio. Sjeo je za stol, a mi smo izvadili svoje bilježnice i olovke. Onda je on jedan sat nama od stola diktirao sve o srni i mi smo to napisali, kod kuće smo to naučili napamet.“ (Lovrak, 1950, str.21) Ovakav pristup iznenadio je mladog učitelja. Kako bi ispravio prijašnju situaciju u školskom sustavu, zamolio je svoje učenike da prirodno razgovaraju sa njim, onako kako ljudi pričaju kod kuće ili na ulici. Upravo kroz taj prirodan način razgovora, Lovrak je uočavao talente među djecom koji bi mogli glumiti na nekoj od školskih priredaba.

Godinu dana neizmjernog truda i rada s učenicima doprinijelo je tome da je Lovrak u razredu imao prave „male glumce“. „Ovi đaci nakon godinu dana mogu na želju učitelja pokazati, kako izgleda čovjek kada se ljuti, kad se čudi, kad se plaši, kad se veseli i tako

slično. Ovi đaci će vam pokazati dijete u plaču, dijete u smijehu. Oni su u dvotrećinskoj većini razreda dobri predstavljači, a sa desetero njih mogu se uvježbati najteže dječje uloge za svaku izvedbu.“ (Lovrak, 1950, str.24)

Lovrak pomoću detaljnih primjera pokušava uvjeriti čitatelje njegove knjižice kako je nesposobnost učenika za izvedbom dječje predstave ustvari nesposobnost samog nastavnika koji predaje toj djeci u školi. Napominje kako izvedbu predstave treba planirati od početka školske godine kako bi ona bila što kvalitetnije izvedena od strane mladih glumaca. „Mato Lovrak doživljava scenski odgoj kao kontinuiranu aktivnost koja počinje prvim danom školske godine. Samo kontinuiranim scenskim odgojem koji je sastavni dio odgoja i obrazovanja, moguće je učenika osloboditi svih mehanizama koji koče njegov scenski izraz.“ (Lončar, 2000, str.97)

3.1. Lovrak kao dramski pedagog

Kao što je ranije napisano, važno je pravovremeno započeti sa uvježbavanjem predstave. Osoba koja će predavati djeci, bilo to učitelj ili odgojitelj mora prirodno razgovarati sa djecom kako bi se stvorio dijalog između učitelja i učenika. Upravo putem dijaloga doći će do facijalnih ekspresija koje su iznimno važne u području glume.“Mladi glumac je učenik bez velikog životnog i umjetničkog iskustva. Svjestan te činjenice Mato Lovrak se zalaže za načela primjerenosti i prirodnosti u radu s učenicima glumcima.“ (Lončar, 2000, str.97)

Lovrak smatra da će najbolje predstavljače u predstavama odgojiti sam učitelj tako što će prirodno razgovarati sa učenicima od prvog dana škole.“ Načelo prirodnosti sveukupne školske odgojno-obrazovne komunikacije koja će oslobađati učenike zakočenosti i osloboditi njihov govorni potencijal, temeljno je polazište u scenskom odgoju mladih glumaca.“ (Lončar, 2000, str.97) Također, važno je da učitelj bude govorni uzor djeci. „Nastavnik ne smije dopustiti da se uvuče monotonost, ton pjevanja, neizravan govor, i to ne samo u čitanju, nego u svakom predmetu, svakog sata i svake minute.“ (Lovrak, 1950, str.28)

Učitelj treba raditi na prirodnom izražavanju djece, ali i na prirodnim pokretima tijekom izražavanja tako da učenici kasnije ne bi imali treme ili bilo kakvog straha od javnog nastupa. Lovrak savjetuje učiteljima kako mogu neki doživljaj iz dječjeg života prenijeti na „kazališne

daske“, tj.ponoviti ga pred cijelim razredom. Ovdje je vidljivo kako Mato Lovrak scenski odgoj smješta u nastavni proces. Smatra da će gluma prenošena na podnožje razreda biti temeljna priprema za izvođenje dobrih predstava. Na taj način razvija kulturu scenskog pokreta i osjećaj scenskog prostora. „A što je rad na podnožju drugo, nego temeljita priprema za glumljenje, za izvođenje dobrih predstava, koje će u ovakvom slučaju moći izvoditi dobro, prirodno, upravo glumački, sami mali đaci prvog razreda u drugom polugodištu da ni sami ne znaju da predstavljaju.“ (Lovrak, 1950, str.29-30)

Lovrak je također „zapazio značaj mašte i uživanja u scenskom odgoju učenika“ (Lončar, 2000, str.98) tako što je sustavno izvodio scenske igre i upravo tako dao prilog metodici scenskog stvaralaštva. Pomoću scenskih igara oslobađaju se motorički i duhovni potencijali „malih glumaca“.

Kako bi podnožje razreda lakše preraslo u pozornicu, važno je da se te „male izvedbe“ povremeno odvijaju pred publikom, tj. drugim učiteljima, učenicima ili roditeljima. Lovrak smatra da će javni nastupi za vrijeme školskih predmeta djecu naviknuti na glumu te će im kasnije biti lakše nastupati u improviziranim dramatizacijama ispred razreda. Također, naglašava i važnost ispravnog odabira uloga za male glumce. Ako uloga bude preteška za glumca to će dovesti do lošeg izvođenja predstave.

3.1.1. Predstava izvođena bez pozornice

Lovrak smatra da za dobru predstavu nisu potrebni brojni rekviziti, pozornica, zastori, rasvjeta ili sl. zato što se snaga same izvedbe mora očitovati u glumu. Predstava bi trebala biti izvedena u razredu ili na školskom dvorištu na danjem svijetlu kako bi djeci bilo poznato okruženje u kojem glume. Zbog svoje scenske jednostavnosti, predstave se mogu češće izvađati. Ukoliko učitelj ne naiđe na unaprijed napisan igrokaz koji bi djeca mogli odigrati u određenoj situaciji, može napisati svoju izvedbu, dramatizaciji ili pak prilagoditi igrokaz. Ako autor nema svojih ideja može se poslužiti kratkom dramatizacijom narodnih priča, šala i sl. koje će moći proširiti raznim porukama. Teme trebaju biti pozitivne ili negativne pojave iz razreda, škole ili sela s područja socijalnog života. Pravilnim odabirom teme publika će dobiti savjete i određene poruke vezane za svakodnevni život.

Lovrak naglašava kako komadi koji se izvode bez pozornice trebaju biti pisani umjetnički što je više moguće. Ako je sadržaj same predstave pozitivan, razgovor mora biti živ, duhovit, smislen i ozbiljan, a ako sadržaj predstave prikazuje negativne pojave tada sam komad mora biti napisan tako da ne razotkriva ljude ili određenu pojavu koja se spominje u predstavi. Program je potrebno upotpuniti recitiranjem ili pjevanjem dobrih pjesama.

3.1.2. Predstava izvođena na pozornici

Pozornice su prigodne za izvođenje većih igrokaza zato što imaju zastor i kulise. Igrokazi napisani za izvedbu na pozornici trebaju prikazivati istinski život djeteta. Lovrak napominje kako se uloge odraslih ljudi nikako ne bi smjele dati na izvođenje djeci, zbog toga što takve uloge publici djeluju neuvjerljivo. Ukoliko predstava publici djeluje neuvjerljivo, Lovrak smatra da tada ta predstava nije uspjela, već je propala. Djeca trebaju izvoditi uloge primjerene njihovom uzrastu, a uloge odraslih u komadu mogu preuzeti nastavnici, odgojitelji ili članovi kazališnog društva. Na pozornici je važna prirodnost i uvjerljivost. Za predstavu izvođenu na pozornici, nastavnici mogu također sami napisati razgovore, igrokaze ili dramatisirati narodne pjesme i priče, događaje iz povijesti ili sl.

3. 1. 3. Dječja pozornica i pozornica za djecu

Prema Lončaru, Lovrak je već pedesetih godina 20.stoljeća težio ka čistoći kazališnog terminarija. On razlikuje pojmove „dječja pozornica“ i „pozornica za djecu“ te ih definira u svojoj knjižici.

Dječja pozornica je pozornica razreda, škole ili dječjeg zavoda. Na toj pozornici djeca izvađaju program za publiku koja se sastoji od odraslih i drugih đaka. Komadi koji se izvode na ovakvoj pozornici trebali bi imati sadržaj uzet iz dječjih života kako bi se djeca mogla prirodno uživiti u uloge i jasnije ih razumijeti. Ako u predstavi ima uloga za odrasle osobe,

tada je potrebno takve uloge dati odraslim osobama, a ne djeci. Pozornicu je potrebno ozbiljno shvatiti. Ona je zapravo govornica.

Pozornica za djecu je ustvari kazalište za djecu. Kazališta za djecu moguće je pronaći u većim gradovima, a u manje gradove i sela dolaze putujuća kazališta na gostovanje. Pozornica za djecu ima posebne komade pisane ili dramatizirane u cilju da se izvađaju drugoj djeci. Djeca su ustvari publika. Takve pozornice prikazuju velike igrokaze koji traju cijelu večer. Komadi izvođeni na „pozornici za djecu“ bit će dramatizirani u više slika kako bi djelovali na razvoj mašte kod malih gledatelja. Oprema na takvoj pozornici je življa, rasvjeta pojačana, a izvođači su snažni akteri borci ili heroji.

3.1.4. Primjeri dobro izvedenih predstava

U knjižici Lovrak opisuje primjer dobre i uzorne predstave na koju je naišao kada je putovao kroz jedno zabačeno selo. Tako navodi kako je ispred male crkve susreo seljake u svečanom ruhu kako pažljivo slušaju seosku djevojčicu, inače učenicu četvrtog razreda koja je recitirala narodnu pjesmu „Jetrvica“. Tijekom ove izvedbe nije bilo ni pozornice ni podnožja. Seljaci nisu sjedili kao u kazalištu već su okružili djevojčicu i pažljivo je slušali. Lovrak piše kako je djevojčica govorila prirodno i osjećajno, baš onako kako to on savjetuje u svojoj knjižici. Djevojčica je svojom izvedbom uspjela očarati publiku.

Nakon djevojčice slijedila je izvedba dvojice dječaka. Dječaci su nastupili na travi, uz put, visoko na jednom sunčanom brdu. Svoju točku izveli su jednostavno i prirodno, ali živo i vatreno te su tako oduševili gledatelje.

Slijedila je još jedna predstava. Dvojica dječaka izvela su dijalog pod nazivom „Buha i muha“ od Zmaja Jovana Jovanovića. Malo je reći da su dječaci uspjeli oduševiti publiku jer Lovrak piše da su svoj dijalog morali ponavljati čak tri puta.

3.1.5. Primjeri loše izvedenih predstava

Analizirajući knjižicu „O uvježbavanju dječjih priredaba“ nailazimo na primjer loše izvedene predstave, a Lovrak kazuje da mu se samo jedanput u praksi potkrala takva pogreška. Tako opisuje da se u jednom selu proširila vijest da će scena biti rasvijetljena crvenom bengalskom vatrom. Upravo je ta senzacija privukla veliki dio publike koji obično nije sudjelovao na takvim priredbama. Problem je nastao kada je Lovrak iza kulise zapalio prah, a publika se za nekoliko trenutaka počela gušiti. Tada je zaključio da takvi efekti nisu nužni za kvalitetnu izvedbu te bi uvijek trebalo težiti jednostavnosti i prirodnosti.

Naišao je i na primjere loše izvedenih predstava dok je bio dio publike u obližnjim selima. Opisuje kako je naišao na učiteljicu koja je teškom mukom napravila pozornicu koju je postavila na školske klupe. Pozornicu opisuje kao izložbu ručnih radova pošto su je krasili stolnjaci, ručnici i pokrivači. Također, priča za koju se učiteljica odlučila bila je fantastičnog sadržaja pa je morala brinuti i o rasvjeti. Lovrak smatra da joj je najviše muke prouzročilo šivanje kostima za fantastična bića, ali i samo uvježbavanju uloga zbog polukrekativog izgovora teksta glavnom glumca žapca. Taj igrokaz za njega nije djelovao odgojno i smatra da je bio veliki promašaj.

4. LOVRAKOVI SAVJETI ZA IZVOĐENJE DOBRE PREDSTAVE

Mato Lovrak u svojoj knjižici „ O uvježbavanju dječjih priredaba“ daje savjete kako bi trebao izgledati kvalitetan igrokaz izveden na „dječjoj pozornici“. Igrokaz izveden na „dječjoj pozornici“ je komad koji će djeca izvesti u razredu, školi ili zavodu. Ako je igrokaz spretno napisan njega će učenici moći izvesti bez pozornice. Važno je imati nekakav zaklon ili zid gdje djeca izvođači dolaze, odnosno odlaze. Iza te kulise mogu biti skriveni učenici koji trenutno ne igraju. Prije nego što učitelj podijeli uloge svojim učenicima važno je da dobro prouči igrokaz te ga prilagodi vremenu i prilikama u kojima se igrokaz izvodi. Nakon toga učitelj treba pročitati igrokaz svojim učenicima što je moguće ljepše, glumački kako bi djeci dočarao događaje u igrokazu. Učenici će za vrijeme čitanja igrokaza odabrati svoje uloge. Kako bi odabir bio korektan prema svim učenicima, za ulogu je potrebno odabrati učenika koji je s najviše vještine i hrabrosti odglumio jedan dio igrokaza. Djeca svoje uloge nose kod kuće, prepisane na list papira kako bi ih kod kuće mogli naučiti napamet. Dobar učitelj će svakog dana naći vremena i čitati komad sa učenicima koji su dobili uloge u igrokazu. Važno je da učenici to čine kao da razgovaraju. Lovrak zagovara učenje teksta kroz razgovor, te smatra boljim od učenja teksta napamet. Takav način učenja pomaže učenicima da kroz nekoliko dana nauče teksta napamet, a kroz tjedan dana učenici već koriste mimike i geste u svojim izvedbama. Nakon toga slijedi uvježbavanje na podnožju, kasnije i u dvorani na samoj pozornici. Važno je da dvorana bude akustična kako djeca ne bi vikala dok izvode svoje uloge jer bi tada igrokaz djelovao neprirodno. Za vrijeme uvježbavanja igrokaza, učitelj bi trebao upozoriti svoje učenike na moguće prepreke ili teške dijelove kako bi ih djeca mogla lakše izvesti. Najtežu ulogu u igrokazu važno je dati najboljem glumcu iz razreda kako bi predstava bila što kvalitetnije izvedena. Predstava je uspješno izvedena ako publika sa predstave odlazi oduševljena, ganuta i pod dojmom. Autor savjetuje da djeca koja glume u predstavama često gledaju druge predstave ili filmove u kojima glume djeca jer u takvim dječjim izvedbama učenici mogu pronaći svoj uzor.

4.1. Primjeri Lovrakovih igrokaza

Lovrakovi igrokazi većinom imaju svrhu poučavanja. U svojoj knjižici navodi primjere igrokaza koje je uvježbao sa svojim učenicima.

Prvi igrokaz naveden u knjižici govori o negativnim pojavama u životu građana, tj. problemima od kojih je tada stradavalo građanstvo. Lovrak piše kako tijekom igrokaza dva dječaka vode dijalog o boci rakiji koju su seljaci u ono doba stalno imali uza sebe, bilo na poslu, bilo kod kuće. Kako bi osvijestio ljude u publici o mogućim problemima s alkoholom igrokaz zamišlja tako da jedan dječak govori dobro o boci rakije, tj. brani je, a drugi dječak govori loše, tj. napada je.

Drugi primjer je monolog koji govori o važnosti usvajanja higijenskih navika. Lovrak tako kroz duhovit način pomoću malog glumca pokušava publici prenijeti važne poruke o higijeni. Opisuje podnožje na kojem se nalazi veliki stolac na kojem je umivaonik, sapun, četka za zube i ručnik. Dječak se tijekom svoje izvedbe umiva hladnom vodom te govori svoje osjećaje i žali se jer ne podnosi hladnu vodu i sapun koji mu nadražava oči.

Treći primjer igrokaza je zapravo dijalog između dva dječaka. Prvi dječak je u ulozi mesara, a drugi u ulozi vrtlara. Pomoću ovog igrokaza Lovrak pokušava publici prenijeti poruku o važnosti konzumiranja povrća te o štetnosti pretjeranog uživanja u mesu i mesnim proizvodima.

Nadalje navodi primjer predstave na koju mu je došlo gotovo dvjesto ljudi što inače nije bio običaj. Ta priredba održala se u školskoj učionici u tri sata poslijepodne. U publici su se nalazili i ljudi koji nisu cijenili Lovrakov rad, a i oni koji nisu imali običaj dolaziti na priredbe. Zapravo je sam naslov izvedbe taj koji je zaintrigirao cijelo selo za predstavu zbog događaja koji se dogodio nešto ranije. Lovrak je posljednju točku priredbe nazvao „Dvije kume“. Naime u selu se zbilja strašna svađa između dviju gospođa koje su bile prijateljice, zapravo kume, a nitko od seljana nije znao razlog njihove svađe. Publika koja je došla vidjeti izvedbu očito je smatrala da će Lovrak tijekom predstave dotične gospođe posramiti, no vjerujem da su kućama otišli razočarani. Ova predstava bila je zapravo kratka pošalica o dvjema kumama. Kako Lovrak navodi slobodno je proširio narodnu pošalicu „došla kuma kumi u goste, gošća jede samo meso a domaćica je nudi i grahom.“ Tada joj kuma dogovara da je za nju dobro i meso. Pošto je ovo prekratko za izvedbu Lovrak piše kako je ovu predstavu zamislio tako da se na podnožju nalazio stol i dva stolca. Djevojčica koja je glumila

domaćicu servirala je stol za svoju kumu. Preko stola je prostrla stolnjak, a na stolu su se nalazila dva tanjura, pribor za jelo, ubrusi, dvije čaše i u sredini vaza sa cvijećem. Kada joj je kuma došla u gost srdačno su se pozdravile te joj je dala komplimente na račun aranžiranog i lijepo postavljenog stola. Publika je zapravo dobila poruku o tome kako bi trebao biti postavljen stol kako bi čovjek imao bolji apetit i kako je odvojeni pribor važan zbog zdravstvenih i higijenskih razloga. Ova izvedba nije imala nikakve veze sa prethodnom svađom koja se zbila u selu, ali je ipak privukla mnoštvo ljudi koji su kući otišli sa važnim porukama o zdravlju.

Posljedni primjer igrokaza koji susrećemo u ovoj knjižici odnosi se na igrokaz pod naslovom „Na proplanku“ autora Josipa Pavičića. Lovrak napominje kako je ovaj igrokaz vrlo spretno napisan te se on zbog toga može izvađati sa i bez pozornice. Pošto se u originalnoj verziji Pavičićevog igrokaza pojavljuju i djevojčice i dječaci, a Lovrak je u svom razredu ima samo dječake, on će ovaj igrokaz prilagoditi tako što će sve uloge djevojčica imati dječaci. Dječaci neće glumiti djevojčice već će igrokaz biti prilagođen tako da u njemu budu samo dječaci. Također, radnja igrokaza „Na proplanku“ događa se po zimi, a Lovrak će prilagoditi scenu i rekvizite da odgovaraju proljetnom dobu. U igrokazu će biti samo ove promjene. Ništa se novo neće dopisati jer Lovrak smatra da se „toliko slobode ipak ne može dopustiti redatelju“. Kada su uloge podijeljene zajedno sa djecom uvježbava predstavu. Najtežu ulogu u ovom igrokazu ima dječak Andro koji mora glumiti šepanje, a takve neprirodne, duševne promjene trebaju se dugo vježbati. Stoga je već ranije spomenut Lovrakov stav i mišljenje da najtežu ulogu mora dobiti najbolji glumac.

5. PEDAGOŠKI ZNAČAJ LOVRAKOVIH DJELA

Vladimir Strugar u svom članku „Pedagogijski pogledi Mate Lovraka“ govori kako je Mato Lovrak uočio brojne pedagoške pojave tijekom svog rada u školi. Zbog metodičkih razloga Strugar pedagoške pojmove svrstava u tri osnovne skupine. U prvoj skupini nalaze se pojmovi vezani uz odgojna pitanja (npr. urednost i čistoća učenika). U drugoj skupini nalaze se članci o didaktičko-metodičkim pitanjima (npr. bilježenje najvažnijih događaja iz učenikova života), a treću skupinu čine članci o događajima koji su značajno djelovali na Lovraka kao pisca.

U svojoj knjižici Lovrak piše kako često pokušava putem priredaba prenijeti gledateljima važne poruke o higijeni. „ Na podnožju je kuhinjski stolac. Na njemu umivaonik s vodom, kraj umivaonika sapun, četkica za zube i ručnik.“ „Monolog je duhovit. Publika se smije i dobiva pouke iz higijene.“ (Lovrak, 1950, str.37)

Za Lovraka je iznimno važan razgovor i direktni kontakti sa djecom. Zalaže se za prijateljski odnos između učitelja i učenika koji nije temeljen na strahu ili prisili. „ Lovrak uočava pedagoške pojave u svojoj okolini, u svom razredu, promatra postupke učenika i njihove međusobne odnose.“ (Strugar, 2000, str.192) U njegova djela utkane su pozitivne socijalno-društvene poruke koje su obilježile odgoj jedne generacije. „Lovrak strukturira dječji svijet s posebnom, ljubavi prema prirodi i sirotinji, a motivi su svakako uzeti iz svakodnevnog života.“ (Kolar-Dimitrijević, 2012, str.144). Kroz cijelu svoju knjižicu i predstave koje priprema sa učenicima iz razreda pokušava publiku osvijestiti, te im prenijeti važne životne poruke. On svoju nastavu „zasniva na suvremenim zbivanjima koja djeca zapažaju oko sebe.“(Zalar, 2000, str.187) Nastoji djecu podučiti pravilnoj komunikaciji kroz školske sadržaje u koje uvrštava dramske elemente. „Lovrak se protivi pretjeranoj uporabi riječi, tzv. prodike u odgojno-obrazovnom procesu dajući prednost nagrađivanju, natjecanju, učenju uz pomoć primjera, čitanju vrijednih književnih djela.“(Zalar, 2000, str.184). Stoga je Lovrak izvrstan primjer dramskog pedagoga koji kroz svoj rad provodi dramski odgoj.

6. MATO LOVRAK DANAS

Lovrakova djela i dan danas su nezaobilazan dio dječje literature bilo to u dječjim vrtićima ili osnovnim i srednjim školama. Bio je i ostao istaknuti dječji autor, pedagog, učitelj. Moglo bi se reći da je bio čovjek ispred svog vremena. Zalagao se za djecu i njihova prava. Pokušavao je smanjiti distancu između učitelja i učenika te im se približiti, tj. razgovarati sa djecom, čuti njihove misli, razumjeti njihove osjećaje. Protivio se učenju na pamet, a težio je razumijevanju sadržaja. Sa svojim učenicima redovito je održavao probe i to gotovo svakodnevno prije predstave. Smatrao je ovaj način rada djelotvornijim nego kada bi učenici sami kod kuće uvježbali tekst. Kada je stigao u novi razred pokušavao je uspostaviti razgovor sa djecom tako što ih je pitao gdje bi mogli vidjeti srnu. Za njega je važno da djeca promatraju i zapažaju svijet oko sebe. Tijekom svog rada u školi, Lovrak je pažljivo zapisivao svoje misli, analizirao i promišljao dječje ponašanje, razgovore i doživljaje iz razreda. Upravo to promišljanje od njega je učinilo izvrsnog pedagoga koji je svojim postupcima i metodama bio izvan svog vremena. Njegovi pogledi na nastavu su doista suvremeni te bi i danas mogli biti uzor drugim mladim učiteljima.

6.1. Lovrakovi dani kulture i Lovrakov centar

Njenu u čast od 1988. održavaju se Lovrakovi dani kulture u Velikom Grđevcu. Glavni nositelj ove manifestacije je Osnovna škola koja također nosi naziv Mato Lovrak.

Lovrakovi dani kulture jedna su od najvažnijih kulturnih i odgojno-obrazovnih manifestacija u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji. Na dan održavanja ove manifestacije od 1993. dodjeljuje se Državna nagrada Mato Lovrak najuspješnijem romanu za mlade. Lovrakovi dani kulture održavaju se svake godine u lipnju, a tada se još od 1958./59. objavljuje zbornik Darovi djetinjstva u kojem se objavljuju literarni, novinarski i likovni radovi učenika osnovnih škola. U sklopu ove manifestacije održavaju se stručni skupovi na kojima sudjeluju učitelji praktičari i istaknuti teoretičari dječje književnosti.

Također, u spomen na ovog izuzetno važnog književnika osnovan je Lovrakov centar koji se nalazi na cesti Veliki Grđevac – Grubiško polje. Osnovano je i kulturno umjetničko društvo Mato Lovrak koje se bavi očuvanjem kulturnog nasljeđa Mate Lovraka.

7. ZAKLJUČAK

Prvi susret sa Lovrakovim djelima djeca će doživjeti u osnovnoj školi. Vjerujem da će i kasnije znati nabrojiti barem tri njegova djela, no malo je onih koji znaju za njegovu knjižicu „O uvježbavanju dječjih priredaba“. To nije knjižica sa kojom se ljudi susreću svaki dan, no jednom kada se pročita može značajno utjecati na pojedinca. Kako su mišljenja različita, netko ta uputstva i smjernice može shvatiti negativno, no ja ih smatram vrlo korisnim i suvremenim. Izuzetno je zanimljivo kako Lovrak ima raširenije poglede na svijet pedesetih godina ovoga stoljeća, nego što neki imaju danas. Smatram da autor ove knjižice razumije djecu, te odgovara na njihove potrebe i to one potrebe poštovanjem, ljubavlju i pripadanjem. Doista bi bilo zanimljivo Lovrakovu knjižicu primijeniti u praksi i sa djecom u vrtićima ili školama više raditi na scenskom odgoju koji je danas nekako potisnut od strane drugih medija.

Čitajući knjižicu dobila sam dojam da je Lovrak bio učitelj koji je neizmjerljivo volio djecu i koji je želio ostaviti neizbrisiv trag u njegovim srcima. Želio je djeci olakšati školovanje i smanjiti tremu od javnog govorenja kroz scenski odgoj koji je uvlačio u gotovo svaki djelić svojih nastavnih planova. Za njega je razred bio kazalište, a đaci glumci koje je od prvog dana odgajao tako da bi bili uspješni u tome.

Moglo bi se reći da je Lovrak preuzeo ulogu moralnog odgojitelja djece. On poštuje djecu, želi razgovarati sa djecom, želi im biti prijatelj što do tog vremena nije bila uobičajena praksa, a negdje zasigurno nije ni danas. Svojim postupcima želi odgojiti djecu za budućnost koja dolazi. Nastoji biti blag, pravedan te uspostaviti odnos koji se temelji na međusobnom pomaganju.

Za kraj bih se složila sa rečenicom prof. dr.sc Iva Zalara koji kaže kako „rješenja nekih socio-ekonomskih problema mogu biti zastarjela, ali duh, optimistički žar prikazan u njegovim djelima živjet će još dugo.“ Lovrakova djela još će dugo odgajati nove generacije djece, ali i odraslih osoba. Njegova promišljanja i zapisani tekstovi zaista su izvrstan prikaz autora koji je živio izvan svog vremenskog okvira zalažući se za bolje sutra.

8. LITERATURA

Kolar- Dimitrijević, M.(2012). *Tragovi vremena u djelima Mate Lovraka*. Zagreb-Bjelovar

Lovrak, M. (1950). *O uvježbavanju dječjih priredaba*. Zagreb: Novo pokoljenje

Zbornik radova(2000). *Mato Lovrak u hrvatskoj školi*.

Izjava o samostalnoj izradi rada

Ja, Kristina Žitnik izjavljujem da sam ovaj rad izradila samostalno uz potrebne konzultacije, svjete i uporabu navedene literature.